

BÂKÎ'NİN "GÖSTERÜR" REDİFLİ GAZELİNİN ONTOLOJİK İNCELEME YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜMLENMESİ

INTERPRETATION OF BÂKÎ'S GHAZAL RHYME WITH "GÖSTERÜR" BY ONTOLOGICAL ANALYSIS METHOD

Volkan ALDIRMAZ *

Öz

Divan şiiri metinlerinin incelenmesi, yorumlanması ya da çözümlenmesiyle ilgili olarak, son zamanlarda yeni ve farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmektedirler. Bu yöntemler, divan şiiri geleneğine farklı açılardan bakmayı sağlayacağı gibi onun modern şiir inceleme yöntemlerine de uygunluğunu göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir. Bu çalışma, modern şiir inceleme yöntemlerinden biri olan ontolojik inceleme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Bu konuda daha önce yapılan çalışmalardan hareketle kısaca ontolojik inceleme yönteminden ve esaslarından söz edilecektir. Çeşitli değerlendirmelerden sonra, bu yöntem, Klasik Türk şiirinin en klasik şairlerinden biri olan Bâkî'nin "gösterür" redifli gazeline uygulanacaktır. •

Anahtar Kelimeler

Divan şiiri, Bâkî, gazel, ontolojik inceleme yöntemi.

•

Abstract

Related to the observation, interpretation and resolution of divan poetry, it has been regarded that recently, new and different methods were used. These methods, are of great importance because of its conveniency with its modern poetry analysis methods as well as its providing a different perspective towards divan poetry tradition. This study has been prepared by using the ontological inspection method which is one of the modern poetry analysis methods. With referance to the previous studies on this matter, the ontological inspection methods and principles will be briefly mentioned. After various evaluations, this method will be adapted to Bâkî's "gösterür" rhyme which is one of the classic poems of Classical Turkish poetry. •

Keywords

Divan poetry, Bâkî, ghazal, the ontological analysis method.

* Arş. Gör., Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, e-posta: valdirmaz@kho.edu.tr

GİRİŞ

Edebi metin zenginliği yönünden uçsuz bucaksız bir servete sahip olan divan şiiri, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen bu zenginliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Aksine yapılan araştırmalar ve elde edilen yeni bulgularla sahip olduğu servetini daha da arttırmaktadır. Divan şiiri araştırmacıları, bu engin edebi metin denizinden çeşitli nedenlerle seçtikleri metinleri, belirli teknik ya da yöntemleri kullanarak incelemektedirler. Bu çalışmada da bu edebi metinlerden biri ontolojik incele yöntemiyle çözümlenmeye çalışılacaktır.

Metin çözümleme yöntemlerinden biri olan ontoloji, kelime olarak varlık bilimi anlamına gelmektedir. Yavuz Bayram ise ontoloji terimini, “metafiziğin doğal dünyada var olan ve insan düşüncesinden, incelemesinden ayrı bir gerçekliği bulunan şeylerin doğasını, temel özelliklerini, birbirleriyle ilişkilerini ya da var olma ilkelerini, nedenlerini inceleyen ve açıklayan dalı” şeklinde tanımlamıştır (2008: 168).

Ontolojik düşüncenin tarihi seyrine baktığımızda onun bugünkü anlam çerçevesine sahip olma sürecinde etkili ilk isim olarak Aristo’yu görürüz. Daha sonraları, 17.yüzyılda Johann Clauberg, 18. yüzyılda ise Christian Wolff’un ontolojik düşünceye önemli katkıları olmuştur. Ancak yeni ontolojinin kurucusu Alman düşünür Nicolai Hartmann’ın olduğu genel kabul görmektedir. Bu anlayışın Türkiye’de tanınmasına ise Hartmann’ın öğrencisi Takıyettin Mengüşoğlu ile İsmail Tunalı’nın önemli katkıları olmuştur (Bayram ve Erdemir 2008: 77).

Türkiye’de ontolojiyle ilgili olarak tespit edilen ilk yayın, 1920’de basılmış olan Rıza Tefvik’in *Mâ-ba’de’t-tabîa Dersleri*, *Ontoloji Mebâhisi*’dir. Daha sonra 1959’da Takıyettin Mengüşoğlu ontoloji hakkında bir makale yazmıştır. 1965’te de İsmail Tunalı “Sanat Ontolojisi” adlı kitabını yayımlanmıştır. Bu eserden sonra ontolojiye olan ilginin arttığı görülmektedir (Bayram 2008: 169). Türk edebiyatında ise özellikle Yavuz Bayram ve Dursun Ali Tökel’in divan şiiri metinlerini çözümlemeye bu yöntemden faydalanarak yöntemin Türk edebiyatında kullanılmasına öncülük ettikleri söylenebilir (Azap 2013: 843).

Tunalı, Türkiye’de ontolojiye ilgiyi arttıran “Sanat Ontolojisi” kitabında, sanat eserlerinin incelenmesinde kullanılmak üzere bir yöntem önermektedir. Önerdiği bu yöntemde, bir sanat eserinin;

1. Fiziksel var-olan kelimelerin ses tabakası,
2. Anlam tabakası,
- 2.1. Semantik tabaka,
- 2.2. Nesne ya da obje tabakası,
- 2.3. Karakter (ruhi özellik) tabakası,

2.4. Alinyazısı/kader tabakası şeklinde tabakalara ayrılarak çözümlenmesi gerektiğini söylemektedir (1984: 133). Tunalı, bu önermesini Roman Ingarden ve Nikolai Hartman gibi önemli felsefecilerin varlık tabakaları teorilerinden hareketle hazırlamıştır (Tökel 2007: 548). Önerilen bu tabaka tarzı inceleme yöntemi daha sonraki çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

Yavuz Bayram, ontolojik analiz yönteminde söz konusu olan tabaka tarzı tahlil yöntemini geliştirerek tablo haline getirmiştir. Daha sonra gelen araştırmacılar da Bayram’ın oluşturduğu bu ontolojik analiz yöntemi tablosunu kullanmaya başlamışlardır.

Tablo 1. Şiirsel Yapı (Bayram 2008: 172)

<p>A.Ön Yapı</p> <p>Duyulur Yapı, Dış Yapı, Ses Tabakası, Maddi Tabaka, Görünür Yapı, Real Varlık Alanı, Vonderground, Şekli Yapı, Biçimsel Tabaka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dış görünüm • Harfler, heceler, kelimeler,... • Ölçü, âhenk, • Redif, kafiye • Mısra-beyit-bend yapısı,... • Şiirin varlığıyla duyulan, algılanan, görünen; yani işitsel ve görsel anlamda şiirin maddi yapısına ait her şey. 	<p>B. Arka Yapı</p> <p>İç Yapı, İrreal Varlık Alanı, Soyut Yapı, Hinterground, Muhteva</p> <p>1.Anlamsal (Semantik) Tabaka a. Kelime Semantiği (Cocnitiv) b. Cümle Semantiği (Sentaks)</p> <p>2.Nesne (Obj) Tabakası Anlamı ağırlıklı olarak taşıyan kelimelerden (temel obje ve yardımcı objeler...) oluşur.</p> <p>3.Karakter Tabakası Şairin ruh dünyası, kişiliği, yetiştiği ortam, bakış açısı, psikolojik dünyasıyla ilgili bilgiler... vs.'den oluşur.</p> <p>4.Alınyazısı (Kader) Tabakası Üçüncü tabakadaki tespit ve değerlendirmelerin içinde bulunulan sosyal yapı ve bu yapının bütün insanlık açısından da değerlendirilmesi. Şiirden ilhâmla varlık âlemi ve bu âlemin niteliğiyle ilgili değerlendirmeler...</p>
--	---

Bu çalışmada da Yavuz Bayram'ın hazırlamış olduğu bu tablo kullanılacaktır. Çünkü ontolojik inceleme yöntemi ile divan şiirine ait metinlerin tahlilinin yapılması mümkündür. Klasik Türk şiiri metinlerinin hem ön yapısı hem de arka yapısı dediğimiz muhteva özellikleri bu yöntemin gerektirdiği bütün tabakaları barındırmaktadırlar. Bu düşünceyle, bu çalışmada, Divan şiiri geleneğinin en bilinen şairlerinden biri olan Bâkî'nin "gösterür" redifli gazeli, ontolojik analiz yöntemiyle çözümlenmeye çalışılacaktır.

Bâkî'nin "Gösterür" Redifli Gazeli

Gazel

غزل

Lâleler bezm-i çemende câm-ı 'işret gösterür Devletinde husrev-i gül 'ayşa ruhsat gösterür	لاله لر بزم چمنده جام عشرت کوسترر دولتنده خسرو گل عیشه رخصت کوسترر
Mevsim-i gül 'îd ile yâr u musâhib düşdiler Bir birine iki dil-berdür mahabbet gösterür	موسم گل عیدله یار و مصاحب دوشدیلر بربرینه ایکی دلبردر محبت کوسترر
'Îd-gehde varalum dülâba dil-ber seyrine Görelüm âyîne-i devrân ne sûret gösterür	عیدکهده وارله لم دولابا دلبر سیرنه کوره لم آیینه دوران نه صورت کوسترر
Kaddüne kul olmaga gelmiş dizilmiş karşıña Servler turmuş çemen sahnında kâmet gösterür	قدکه قول اولمغه کلمش دزلمش قرشوکه سرولر طورمش چمن صحننده قامت کوسترر
'Âşıkı bî-sabr u ârâm eyleyüp seyyâh ider Memleket seyr itdürür 'aşkuñ vilâyet gösterür	عاشقی بی صبر و آرام ایلیوب سیاح ایدر مملکت سیر ایدر عشقک ولایت کوسترر
Bî-sütûn-ı gamda Bâkî seng-i mihnet kesmede Şöyle üstâd oldı kim Ferhâda san'at gösterür	بی ستون غمده باقی سنک محبت کسمده شویله استاد اولدیکم فرحاده صنعت کوسترر

(Küçük 2011: 131)

(İz 2006: 305)

Gazelin Ontolojik İnceleme Yöntemiyle Çözümlemesi

A. Ön Yapı (Dış Yapı)

Şiirde okuyucunun karşılaştığı ilk unsur şekil yapısıdır. Okuyucu ilk olarak bu şekil yapısından hareketle şiiri algılamaya başlar. Okumaya başladığı yazının, şiir mi ya da nesir mi olduğunu veya uzun süreli mi ya da kısa süreli mi bir okuma olacağını şekil yapısından çıkarımda bulunarak anlamlandırmaya başlar. Okuyucu, bir eseri anlamak için çıktığı yola, dıştan içe doğru yani eskilerin deyimiyle "suretten sirete doğru" hareketiyle başlamış olur.

Bu çalışmadaki gazelin ön yapı unsurlarını ve ilk göze çarpan özelliklerini ise şöyle sıralayabiliriz;

İlk olarak şiirimiz, altı beyitten oluşur, nazım şekli gazel ve nazım birimi beyittir. Aruzun *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye örgüsünün de *aa / ba / ca / da / ea / fa* şeklinde olduğu görülmektedir.

Metnin kafiye değeri;

---- gösterür } redif,

---- -at / -et } tam kafiye şeklindedir.

B. Arka Yapı (İç Yapı)

Arka yapı metnin iç yapısıdır. Her beytin de iç yapısı farklı olduğu için her beyit kendi içinde değerlendirilmiştir. İlk olarak;

Birinci Beyit

Lâleler bezm-i çemende câm-ı 'işret gösterür Devletinde hüsrev-i gül 'ayşâ ruhsat gösterür	لاله لر بزم چمنده جام عشرت کوسترر دولتنده خسرو گل عیشه رخصت کوسترر
---	---

1. Tabaka: Anlamsal (Semantik) Tabaka**a. Kelime Semantiği:**

- bezm-i çemen : çimen(lik)/yeşillik meclisi.
 câm-ı 'işret : içki kadehi.
 hüsrev-i gül : gül padişahı/sultanı.
 'ayş : yaşama, yiyip içme, zevk ve safa.
 ruhsat göster- : izin, müsaade vermek.

b. Cümle Semantiği:

Beytin Orijinal Okunuşu

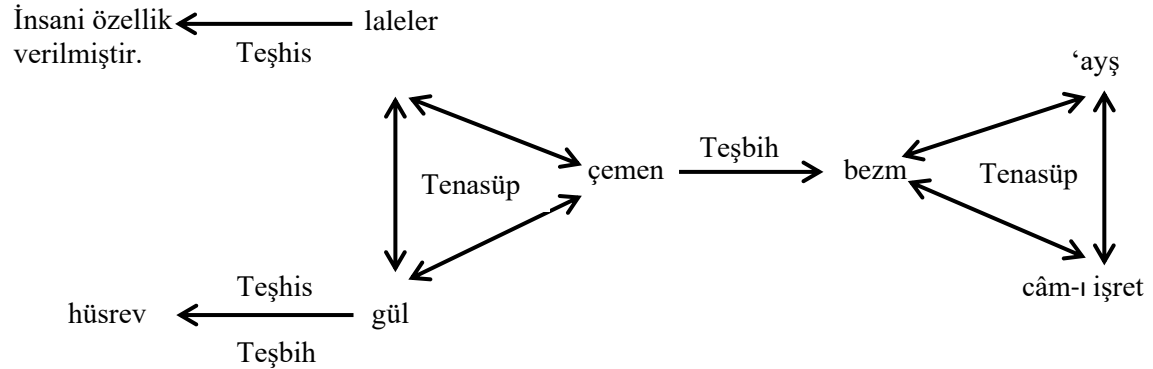
Beytin Kurallı Düz Cümleye Çevrilmiş Hali

Lâleler bezm-i çemende câm-ı 'işret gösterür Devletinde hüsrev-i gül 'ayşâ ruhsat gösterür	Laleler, çimen meclisinde içki kadehini gösterir. Gül sultanı, devletinde eğlenceye müsaade eder.
---	---

2. Tabaka: Nesne (Obje) Tabakası

Nesne tabakası, anlamı ağırlıklı olarak taşıyan kelimelerden meydana gelmektedir (Bayram 2008). Beyitte; lale, çemen ve gül arasında ve ayrıca bezm, câm-ı 'işret ve ayş arasında birbiriyle ilişkili kelimelerin bir arada kullanılmasından doğan tenasüp sanatı vardır. Buna ek olarak; laleler, kadeh göstermesi ve gül, eğlenceye izin vermesi yönleriyle kişileştirilmişlerdir (teşhis sanatı). Gülün, ayrıca sultana benzetilmiş olmasıyla da hem teşbih hem de teşhis sanatına başvurulmuştur.

Bu düşünceler tablo halinde şu şekilde özetlenebilir;

3. Tabaka: Karakter Tabakası

Bâkî, medrese eğitimi görmüş, devrinde “Sultan-ı Şâirân”, “Melikü’ş-Şu’arâ” ve “Sultânü’ş-Şu’arâ” diye adlandırılan (İpekten 2011: 25-26), XVI. yüzyıl Osmanlı şiirinin en usta şairlerindendir. Onun şiirleri, divan şiirinin kendine has kaidelerinin pürüzsüz bir şekilde uygulandığı örneklerindendir. Bâkî, şiirlerinde tabiatı kullanmakta ustadır. O, şiirlerinde devrin ihtişamını, görkemini, zevk ve eğlence hayatını yansıtmaktan da ayrıca zevk alan bir şairdir. Bu çalışmada incelemeye aldığımız “gösterür” redifli şiir, Bâkî’nin şiirine tabiatı nasıl yansıttığını, devrin zevk ve eğlence hayatının nasıl olduğunu bize gösteren örneklerden biridir. Bu düşünceden hareketle, “gösterür” redifli şiirimiz bizlere neler gösterecek bir bakalım.

İlk beyitte, divan şiirinin vazgeçilmez eğlence kaynağı olan “bezm” mefhumu vardır. Ancak bezmde eğlenenler insanlar değildir; Bâkî’nin çimenliği bezme benzetmesi ve çimenliktekileri kişileştirmesiyle, laleler ve güldür. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu, dönemin zevk ve eğlence hayatını tabiatla bütünleştirerek sunma düşüncesinin bir sonucudur.

4. Tabaka: Kader (Alın Yazısı) Tabakası

Beyitte öncelikle canlı iki tablo vardır. Birincisi; lale, gül ve çemenden oluşan ve baharı anımsatan tabiat. İkincisi ise; bezm, câm-ı iştret (içki kadehi) ve ‘ayş (yiyip içme)’tan oluşan eğlence meclisidir. Bu iki tablo teşbih ve teşhis ile birleştirilerek okuyucuya sunulmuştur. Anlatılmak istenen ise, o dönem için vazgeçilmez olan “bezm”lerin canlılığı ve renkliliğidir.

İkinci Beyit

Mevsim-i gül ‘îd ile yâr u musâhib düşdiler Bir birine iki dil-berdür mahabbet gösterür	موسم گل عیدله یار و مصاحب دوشدیلر بربرینه ایکی دلبردر محبت کویستر
--	--

1. Tabaka: Anlamsal (Semantik) Tabaka

a. Kelime Semantiği:

mevsim-i gül	: gül mevsimi.
‘îd	: bayram.
yâr	: dost, sevgili, ahbab.
musâhib	: biriyle sohbette bulunan, konuşan, arkadaş.
dil-ber	: gönlü alıp götüreren, güzel.
mahabbet	: sevgi.

b. Cümle Semantiği:

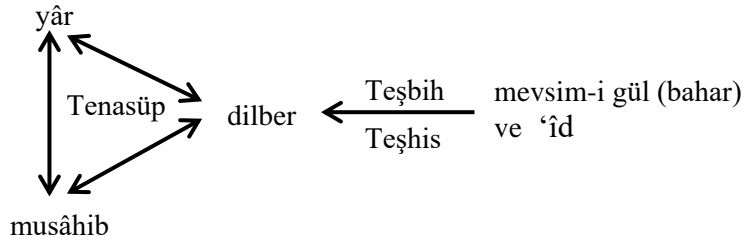
Beytin Orijinal Okunuşu

Beytin Kurallı Düz Cümleye Çevrilmiş Hali

Mevsim-i gül ‘îd ile yâr u musâhib düşdiler Bir birine iki dil-berdür mahabbet gösterür	Birbirine sevgi gösteren iki güzel olan gül mevsimi ile bayram arkadaş ve dost oldular.
--	---

Tabaka: Nesne (Obje) Tabakası

İkinci beyitte; yâr, musâhib ve dilber kelimeleri arasında tenasüp olduğu görülmektedir. Gül mevsimi (bahar) ve 'îd güzele benzetilerek teşbih ve teşhis yapılmıştır. Beyitte ayrıca güzelin sevgi göstermesi de söz konusudur.

1. Tabaka: Karakter Tabakası

Beyitte, "dilber (güzel/sevgili)" mefhumu yer almaktadır. Dilber yani sevgili âşıkların ulaşmak, kavuşmak istediği bir mefhumdur. Divan Şiirinde de şairler aynı zamanda âşık olduğu için dilbere yani sevgiliye kavuşmak isterler. Burada da şair özlem içindedir, dilbere ulaşmak ister. Fakat buradaki dilber sevgili değildir. Sevgiliye teşbih edilen bahar ve bayramdır. Şair, "gül mevsimi"ne ve "bayram"a ulaşmak için özlem duymaktadır.

2. Tabaka: Kader (Alın Yazısı) Tabakası

İlk beyitte devrin en önemli eğlence kaynağı olan "bezm" mefhumu ele alınmıştı. Bu beyitte de dönemin "bezm"den sonra bir diğer eğlence kaynağı olan " 'îd (bayram)" mefhumundan söz edilmeye başlanmıştır. Sonraki beyitlerde ayrıntılı ele alınacak olan bayram ve bayram eğlenceleri, bu beyitte baharın renkliliği ve civıltısından yararlanmak için mevsim-i gül yani baharla birlikte dost gösterilerek verilmiştir.

Üçüncü Beyit

'Îd-gehde varalum dülâba dil-ber seyrine Görelüm âyîne-i devrân ne sûret gösterür	عیدکهدہ وارہ لم دولابا دلبر سیرنہ کورہ لم آیینہ دوران نہ صورت کوستر
--	--

1. Tabaka: Anlamsal (Semantik) Tabaka**a. Kelime Semantiği:**

- 'îd-geh : bayram yeri.
dülâb : bayramlarda çocukların bindiği dolap, atlıkarınca gibi şeyler.
âyîne-i devrân : dünya, felek, kader aynası.
sûret : biçim, görünüş; tarz, yol; çare.

b. Cümle Semantiği:

Beytin Orijinal Okunuşu

Beytin Kurallı Düz Cümleye Çevrilmiş Hali

<p>Îd-gehde varalum dûlâba dil-ber seyrine Görelüm âyîne-i devrân ne sûret gösterür</p>	<p>Bayramda güzel seyrine dolaba gidelim. Bakalım, felek aynası ne suret gösterecek.</p>
---	--

2. Tabaka: Nesne (Objekt) Tabakası

Beyit eskiden bayramlarda kurulan panayır yerlerini hatırlatmaktadır. Bugün lunaparklarda olan dönme dolap ya da atlıkarınca gibi eğlencelerin o dönem bayramlarda kurulan panayır yerlerinde de var olduğunu bize beyitteki “dûlâb” kelimesi göstermektedir. Beyitte ayrıca devran (felek), aynaya benzetilmiştir.

1. Tabaka: Karakter Tabakası

Bir önceki beyitte bayrama ulaşmak için özlem duyan şair, bu beyitte bayram zamanı geldiği için özlemini dindirmiştir. Bu sefer de şairi bir merak duygusu kaplamıştır. Çünkü bayramla birlikte kurulan panayır yerlerine gittiğinde orada hangi güzelle karşılaşacağını bilmemektedir. Feleğin ona nasıl bir güzel göstereceğini merak etmektedir.

2. Tabaka: Kader (Alın Yazısı) Tabakası

Farsça “dûlâb”, Türkçe ise “dolap” şeklinde olan bu kelime, eski şiirde; su dolabına, evlerin mutfaklarındaki dönme dolaba, dönmesi itibariyle gökyüzüne ve bayramlarda daha çok çocukların bindiği atlıkarınca, dönme dolap gibi ifadeler yerine kullanılmıştır (Onay 1993: 133). Bu beyitte geçen dolap kelimesinin de atlıkarınca ya da dönme dolap gibi eğlenceler kastedilerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu eğlence dolabı genellikle de bayramlarda kurulduğu için çoğunlukla bayram dolabı olarak adlandırılmaktadır. Bayram dolabı döndükçe içindeki kız ve erkek çocuklarının görünüşü gibi felek de her dönüşünde ayı ve güneşi gösterdiği için felek çocuklara bayram dolabı olmaktadır (Onay 1993: 133). Bu ifade eski şiirde kendine çokça yer bulmuştur. Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin aşağıdaki iki beyti de bu ifadeye örnektir.

Döner hurşîd-i 'âlem-tâbına gerdûn-ı gerdânın
Binüp dolâba her bir mâh-ı tâbânü Sitanbul'un

Ş. Yahya Efendi (Ertem 1995: 123)

İyd-geh gülzâr u her reh anda bir cûy-ı revân
Her güzel dolâba binmiş bir içim sudur hemân

Ş. Yahya Efendi (Ertem 1995: 293)

Dördüncü Beyit

Kaddüñe kul olmaga gelmiş dizilmiş karşıña Servler turmuş çemen sahnında kâmet gösterür	قدکه قول اولمغه کلمش دزلمش قرشوکه سرولر طورمش چمن صحننده قامت کوسترر
--	---

1. Tabaka: Anlamsal (Semantik) Tabaka**a. Kelime Semantiği:**

kadd	: boy.
serv	: servi, selvi; sevgilinin boyu.
sahn	: avlu, orta, meydan.
kâmet	: boy.
kâmet (boy) göster-	: görünmek, gösteriş yapmak.

b. Cümle Semantiği:

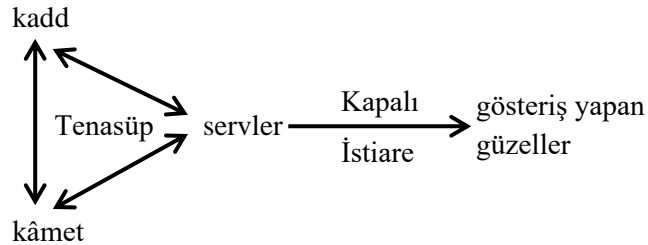
Beytin Orijinal Okunuşu

Beytin Kurallı Düz Cümleye Çevrilmiş Hali

Kaddüñe kul olmaga gelmiş dizilmiş karşıña Servler turmuş çemen sahnında kâmet gösterür	(Senin) boyuna kul olmak için karşına gelip dizilen selviler, çimenlikte durmuş gösteriş yapıyorlar.
--	--

2. Tabaka: Nesne (Obje) Tabakası

Dördüncü beyitte ilk gözen çarpan; kadd, serv ve kamet kelimeleri arasındaki tenasüp ilgisidir. Bunun yanında, serviler çimenlik meydanında gösteriş yapan güzellere benzetilerek kişileştirilmiştir. Bu benzetmede kendisine benzetilen ifade olan güzel kullanılmadığı için bir kapalı istiare söz konusudur. Günümüzde "boy göstermek" olan ve "görünmek, belirlemek, gösteriş yapmak" gibi anlamlara gelen deyim, on altıncı yüzyılda "kâmet göstermek" şeklinde kullanılmıştır.

3. Tabaka: Karakter Tabakası

Bir önceki beyitte feleğin kendisine nasıl bir güzel göstereceğini merak eden şair, bu merakını gidermiş olmalı ki gördüğü bir güzelin boyundan bahsetmektedir. Bunu yaparken şair yine tabiattan faydalanmaktadır. Bu beyitte şairin gördüğü güzelin en dikkat çekici yanı

uzun boyu olmalı ki şair ilk yorumunu bu konuda yapmayı seçmiştir.

4. Tabaka: Kader (Alın Yazısı) Tabakası

Divan şiiri, sevgiliyi tasvir etme yönünden oldukça zengindir. Şairler, sevgilinin her bir uzvu için yüzlerce kelime kullanabilmektedirler. Bu şiir anlayışı içerisinde sevgilinin yüzü, saçı, boyu, ağzı, gözü hakkında ya da etrafında teşekkül eden milyonlarca beyit bulmak mümkündür. Bu beyit de sevgilinin ya da bir güzelin boyu için söylendiği için bu kategoridedir. Divan şiirinde güzelin boyu için benzetme ya da klişe mecaz yoluyla başlıca şu kelimeler kullanılmıştır; "kadd, kâmet, endâm, serv, serv-i hırâman, serv-i bülend, şimşâd, sanavber, tûbâ, nahl, ar'ar, çenâr, bâlâ, rast, mevzûn, latîf, nâreven, bân, serv-i revan, elif, toğru, âfet, sancak, râyet, livâ, bülend, âzâde, vb. (Dilçin 2011: 80). Burada da şair, gördüğü bir güzelin boyu için boy anlamına gelen ya da benzetme yoluyla sevgilinin boyunu ifade eden kadd, kâmet ve serv kelimelerini kullanmıştır.

Beşinci Beyit

'Âşıkı bî-sabr u ârâm eyleyüp seyyâh ider Memleket seyr itdürür 'aşkuñ vilâyet gösterür	عاشقى بى صبروآرام ايليوپ سياح ايدر مملكت سير اندرر عشقك ولايت كوسترر
--	---

1. Tabaka: Anlamsal (Semantik) Tabaka

a. Kelime Semantiği:

bî-	: -sız, -maz.
sabr	: sabır, dayanma, katlama; kendini tutma.
ârâm	: durma, eğlenme, dinlenme; yerleşme, istirahat etme.
seyyâh	: yolcu, gezici, gezgin.
vilâyet	: bir şeyi kudretle elde etme; dostluk, muhabbet; il, ülke, memleket.

b. Cümle Semantiği:

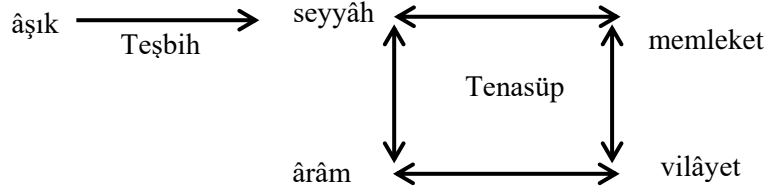
Beytin Orijinal Okunuşu

Beytin Kurallı Düz Cümleye Çevrilmiş Hali

'Âşıkı bî-sabr u ârâm eyleyüp seyyâh ider Memleket seyr itdürür 'aşkuñ vilâyet gösterür	(Senin) aşkın, aşığı sabırdan ve dinlenmeden mahrum ederek memleket seyrettirir, şehir gösterir, [onu/aşığı] gezgin yapar.
--	--

2. Tabaka: Nesne (Obje) Tabakası

Bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyitte de ilk gözen çarpan yine tenasüp sanatıdır. Memleket, vilayet, seyyâh ve ârâm kelimeleri bu tenasüb sanatını oluşturmaktadır. Ayrıca, divan şiirinin vazgeçilmez unsuru olan âşık, bu beyitte şehir şehir ya da memleket memleket gezen bir seyyaha benzetilmiştir.

3. Tabaka: Karakter Tabakası

Şair, bu beyitte şikâyetçi bir eda ile karşımızdadır. Sevgili yüzünden âşıkların il il, memleket memleket ya da diyar diyar gezmek zorunda kalmasından şikâyet etmektedir. Şairlerin aynı zamanda bir aşk eri olduğu bu edebiyat anlayışında, Bâkî de bir âşık olmak zorundadır ve diğer âşıklar gibi durup dinlenmeden gezmekten, zoraki bir seyyah olmaktan şikâyetçidir.

4. Tabaka: Kader (Alın Yazısı) Tabakası

Eski Türk Şiirinde âşığın özelliklerinden biri de gezgin olmasıdır. Âşık, bazen sevgilisine kavuşmak için bazen de rüyasında gördüğü maşukuna ulaşmak için yolculuğa çıkar. Bu yolculuk memleket memleket gezmek şeklinde olabileceği gibi kendi iç dünyalarına doğru da olabilmektedir. Sürekli güzelin peşinde olan bu divan şiiri âşıkları, hiçbir zaman sevgiliye ulaşamazlar. Ulaşamadıkları aşklarının acısıyla yanıp kavruldukça daha da olgunlaşırlar. Kendilerini yakan ayrılık acısından zevk alır hale gelirler. Asla sevgilinin peşini bırakmadıkları için de zoraki birer seyyah olurlar.

Altıncı Beyit

Bî-sütûn-ı gamda Bâkî seng-i mihnet kesmede Şöyle üstâd oldı kim Ferhâda san'at gösterür	بی ستون غمده باقی سنک محبت کسمده شویله استاد اولدیکم فرحاده صنعت کوسترر
---	--

1. Tabaka: Anlamsal (Semantik) Tabaka

a. Kelime Semantiği:

Bî-sütûn	: âşık Ferhâd'ın, sevgilisi Şîrîn'in emriyle Kermanşah civarında deldiği dağ; gözyüzü.
seng-i mihnet	: gam, keder, sıkıntı taşı; bela, musibet taşı.
Üstâd	: usta, sanatkâr; bir ilim veya sanat alanında üstün yeri olan kimse.
Ferhâd	: Ferhâd ve Şîrîn adıyla meşhur olan eski bir hikâyenin erkek kahramanı olup Şîrîn'in âşığıdır.

b. Cümle Semantiği:

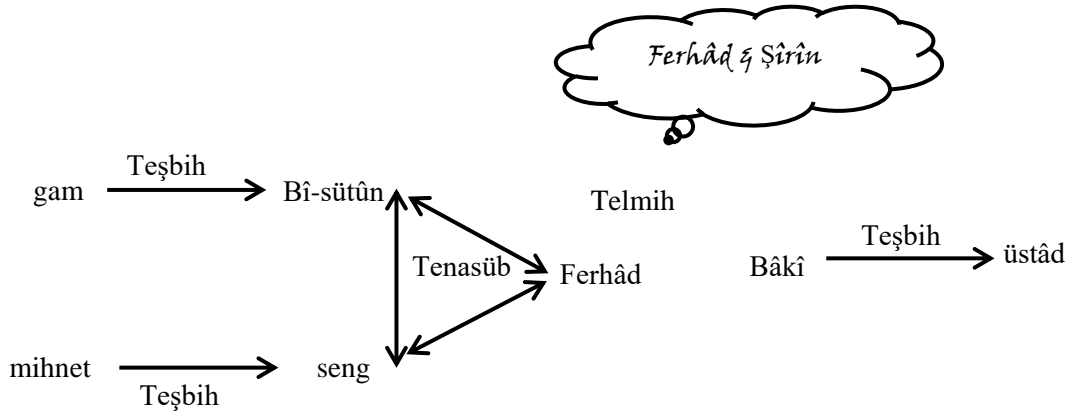
Beytin Orijinal Okunuşu

Beytin Kurallı Düz Cümleye Çevrilmiş Hali

Bî-sütûn-ı gamda Bâkî seng-i mihnet kesmede Şöyle üstâd oldu kim Ferhâda san'at gösterür	Bâkî, (Ferhat'ın deldiği) gam dağında bela taşını kesmede öyle bir usta oldu ki Ferhat'a sanat öğretir.
---	---

2. Tabaka: Nesne (Obje) Tabakası

Son beytin en belirgin özelliği, Ferhâd ve Şîrîn adıyla meşhur olan ve divan şiirinde çok kullanılan aşk hikâyesine telmihte bulunulmasıdır. Telmihte bulunulan Bî-sütûn (âşık Ferhâd'ın, sevgilisi Şîrîn'in isteğiyle Kermanşah civarında deldiği dağ), seng ve Ferhâd kelimeleri arasında ayrıca tenasüp sanatı vardır. Yine bu kelimelerde, gam dağa ve mihnet de taşa benzetilmiştir. Bâkî kendisini de sıkıntı taşını kesebilen bir ustaya benzetmiştir. Hatta bu meslekte, Ferhâd'a bile iş öğretebilecek kadar iyi bir usta olduğunu iddia etmektedir. Bu ifadelerin somutlaştırılmış şekli şu şekildedir:

3. Tabaka: Karakter Tabakası

Bâkî, bu son beyitte kendisiyle övünmektedir. Burada kendisini, sadece Eski Türk Edebiyatının değil aynı zamanda doğu edebiyatının en meşhur aşk hikâyelerinden biri olan Ferhâd ile Şîrîn'nin erkek karakteri, Ferhâd ile karşılaştırmaktadır. Bilindiği gibi Ferhâd aşkı uğruna Bîsütûn denilen dağı, önüne çıkan sert kayalara rağmen delmeyi başarmıştır. Şair de burada taş kesmede usta olduğunu hatta bu konuda Ferhâd'a da ders verebileceğini söyleyerek mübalağalı bir şekilde kendini övmektedir.

4. Tabaka: Kader (Alın Yazısı) Tabakası

Divan şiirinde şairler, düşünceleri desteklemek, ifadeyi güçlendirmek ya da az sözle çok şey anlatabilmek için dönemin edebi zevki içerisinde anlaşılabilen mazmun veya terkiplere başvururlar. Bu durum, aynı zamanda eski şiirin temel kaidelerinden biridir. Burada olduğu gibi telmih sanatıyla Ferhâd ile Şîrîn, Leylâ ile Mecnûn, Vâmık ile Azrâ, Veyse ile Ramin, vb. birçok aşk hikâyesi bir iki kelimeyle okuyucuya hatırlatılır.

SONUÇ

Klasik Türk şiirinin ontolojik incele yöntemi gibi modern inceleme yöntemleriyle çözümlenebilirliğini irdelemek amacıyla yola çıktığımız bu çalışmada, ilk olarak divan şiirinin özelliklerini yansıtan klasik bir şair ve şiirini seçme düşüncesiyle, Bâkî'nin "gösterür" redifli gazelinin çalışmamıza örneklem olarak seçtik.

Bâkî'nin "gösterür" redifli gazeli üzerinde yapılan bu tahlil çalışmasında da görüldüğü gibi divan şiiri metinlerinin yorumlanmasında ontolojik inceleme yönteminden yararlanmak mümkündür. Çünkü Klasik Türk şiiri metinlerinin hem ön yapısı hem de arka yapısı dediğimiz muhteva özellikleri bu yöntemin gerektirdiği bütün tabakaları barındırmaktadır.

Divan şiiri geleneğine farklı açılardan bakmayı sağlayan ontolojik inceleme yöntemi gibi metin tahlili yöntemlerinin, divan şiirine uygulanabiliyor olması, onun modern şiir inceleme yöntemlerine uygunluğunu göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Ontolojik inceleme yöntemiyle yapılan bu ve benzeri çalışmalar, klasik şiirimizden yararlanmada, klasik yöntemlerin yanında çağdaş metotların da kullanılabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKSOYAK, İ. Hakkı - MACİT, Muhsin (2012), "Edebî Sanatlar", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ed. Mustafa İSEN), Ankara: Grafiker Yay., s. 275-299.
- ALTUNKAYA, Hatice (2013, Bahar), "Necip Fazıl Kısakürek'in 'Ben' Şiirinin Ontolojik Tahlil Yöntemi ile Çözümlemesi", *Birey ve Toplum*, 3 (5): 137-154.
- AZAP, Samet (2013, Winter), "Ontolojik Çözümleme Yöntemi ve 'Kanla Kirlenmiş Evrak' Şiiri Üzerine Bir Çözümleme Denemesi", *Turkish Studies*, Volume 8/1: 843-853.
- BAYRAM, Yavuz (2003), "Ontolojik Analiz Metodu ve Bir Uygulama", *Yom Sanat*, S. 12: 12-15.
- BAYRAM, Yavuz (2008), "Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili Üzerine", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu*, 27-28 Mayıs 2008, Beykoz Belediyesi Yay., İstanbul: 167-182.
- BAYRAM, Yavuz - ERDEMİR, Avni (2008), "Manzum Metinlerin Tahlilinde Ontolojik Yöntem", *Prof. Dr. Mustafa ÖZBALCI Armağanı*, Ankara: 76-89.
- DİLÇİN, Cem (2011), "Divan Şiirinde Gazel", *Divan Şiiri ve Şairler Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı Yay., 13-196.
- ERDEM, M. Dursun, (2014), "Ontolojik İncelemeye Dehhânî'nin 'Eyledi' Redifli Gazeli Örneğinde Yapısal Bir Bakış", *Erişim tarihi: 2014.12.24*, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/938390351_erdemmehmetdursun.pdf.
- ERTEM, Rekin (1995), *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İÇLİ, Ahmet (2009), "Necati'nin Bir Şiirinin Ontolojik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi" *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4 (1): 100-112.
- İPEKTEN, Halûk (2011), *Bâkî Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İZ, Fahir (2006), *Eski Türk Edebiyatında Nazım I*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARDAŞ, Sedat (2014), "Nâbî'nin "Gelür Gider" Redifli Gazelinin Ontolojik Analiz Yöntemiyle Yorumlanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (29): 525-536.
- KÜÇÜK, Sabahattin (2011), *Bâkî Dîvânı-Tenkitli Basım*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ONAY, A. Talat (1993), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖZTEKİN, Özge (2012), "Ontolojik Boyutta "Döngüsel Süreklilik" & "Değişim ve Dönüşüm"ü İmleyen Görsel Sembollerle Şiirin Biçim Düzeyinde Bilinçli Deformasyonu: Divan Şiirinde Deyişbilimsel Bir Önceleme Alanı Olarak Biçimsel Sapmalar", *Turkish Studies*, Volume 7/3: 2139-2155.
- ÖZTÜRK, Furkan (2007, Fall), "Osmanlı Şiirine Sanat Ontolojisiyle Yaklaşmak Üzerine", *Turkish Studies*, Volume 2/4: 680-684.
- TÖKEL, D. Ali (2007, Summer), "Divan Şiiri'ne Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak", *Turkish Studies*, Volume 2/3: 535-555.
- (2010), *DeneySEL Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri*, Ankara: Hece Yay..
- TUNALI, İsmail (1984), *Sanat Ontolojisi*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- YETER, G. Belkız (2010), "Ontolojik Analiz Metoduyla Yunus Emre'nin Bir Şiirinin İncelenmesi", *Mukaddime*, S. 3: 141-154.